Historija

Najstariji pronađeni tragovi ljudske djelatnosti na području današnjeg Kiseljaka potiču još iz neolita. Jedno od naselja iz mlađeg kamenog doba ležalo je na prostoru između katoličke crkve i hotela "Dalmacija", a drugo u Han-Ploči. Na Banbrdui na brdu Rat u Draževicima također su nađeni tragovi starih naselja, čiju kulturnu pripadnost je, zbog pomanjkanja tipičnih primjeraka, bilo nemoguće utvrditi.

U Srednjem vijeku područje Kiseljaka je pripadalo župi Lepenica, koja se prvi put spominje 1244. godine, kad se spominje i crkva sv. Mihovila u Rotilju. Nakon dolaska Osmanlija, župe se zamijenjuju nahijama, a već sredinom 16. vijeka spominje se nahija Lepenica i u njoj sela Duhre i Gojakovac.

Sam Kiseljak prvi put se spominje 1531. godine, u putopisu Slovenca Benedikta Kuripešica. Početkom tog vijeka izvjesni Hadži-Uvejs sagradio je na mjestu današnjeg Kiseljaka džamiju, karavan-saraj (han) i kuću za azape (stražare). O popravku tih zgrada govori jedna bilješka u Sarajevskom sidžilu od 5. jula 1565. godine, kad je pred šerijatski sud pristupio upravitelj ovog vakufa, Isabalija sin Ejnehanov, te zatražio dozvolu za popravku zgrada.

Do slijedećeg spomena Kiseljaka prošlo je više od stotinu godina. Naime, 1659. godine, turski putopisac Evlija Čelebija opisao je sve pogodnosti koje nude izvori kisele vode, te spomenuo da je trgovci "pune i raznose od vilajeta do vilajeta". Već sam spomen hana i trgovine kiselom vodom jasno nam govori da je Kiseljak prolazno mjesto.

Francuzi Maseliere i A. Chaumette des Fosses borave u Kiseljaku 1806-07. godine, zapisavši da se kisela voda odavde izvozi u Dubrovnik, a Richard von Erco u svom izvještaju iz 1846. godine spominje Kiseljak kao mjesto u koje gosti dolaze čak iz Carigrada. Poznati francuski geolog Ami Boue, koji je u Bosni boravio u dva navrata izmedu 1836. i 1838. također spominje kiselu vodu, nazvavši je izvrsnom, te napomenuvši da Kiseljak preko ljeta posjećuje "toliko ljudi da ih tri gostionice ne mogu smjestiti".

Srednjovjekovnih nalaza je također mnogo, a najbrojniji su stećci. Ima ih na stotine, a samo na području Lepenice postoji 35 nekropola sa oko 700 stećaka. Najljepši je stećak Radoja Radosalica u Zabrđu.

U zaseoku Ukučevci je 1908. godine pronadena ilirska kaciga, a u zaseoku Bijele Vode nalazilo se ilirsko naselje. Arheolog Mandić 1923. godine je na njivi Povratnica pronašao temelje rimske zgrade i odlomak kamene ploče s natpisom. Među nekoliko stotina stećaka nalazi se i jedan kojeg narod naziva "Biskupov grob".

Selo Podastinje je pravi historijski biser, u kojem su tragovi starih kultura, od prethistorijskog vremena do Srednjeg vijeka, toliko bogati i značajni da se nekoliko desetaka arheologa i stručnjaka iz srodnih znanosti, još od prošlog vijeka bavilo i bavi tim tragovima. Podastinjem dominira kraška gruda koju narod naziva Crkvina. Na njenim strmim padinama, u pravcu potoka Paroš i zaseoka Ukučevci, vidljive su impozantne količine prethistorijske gradinske keramike, karakteristične za srednje brončano doba, a gradina, kako je u svom radu "Lepenica u prethistoriji i antici - arheološka ispitivanja" naveo dr. Pavao Andelić, spada medu najveće u Bosni i Hercegovini. Iz Podastinja potiče i jedan depo rimskog novca (više od 100 komada), pronaden 1884. godine na brežuljku Humac. Dijelovi tog nalaza čuvaju se u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, Arheološkom muzeju u Zagrebu, te u Franjevačkom samostanu u Fojnici. Novci potiču od raznih rimskih careva iz dinastije Antonina, počevši od Septimija Severa (193-211. n. e.) do Galijena (253-268. n. e.).

Prije gotovo pet i po vijekova sultan Mehmed el Fatih osvojio je Bosnu. Da će pokorena kršćanska raja moći nastaviti ispovijedati svoju vjeru, odlučio je na Milodražu, lokalitetu izmedu Kiseljaka i Fojnice, nakon što je s obližnjeg brda Kaštela pred njega sišao fra Anđeo Zvizdović i isposlovao čuvenu Ahdnamu, carski ferman o slobodi ispovijedanja katoličke vjere, koji se danas čuva u muzeju Franjevačkog samostana u Fojnici.

Današnji Kiseljak je relativno mlado naselje, koje se razvilo zahvaljujući mnogim izvorištima mineralne vode (kiseljaka) duž cijele kotline, a koji uvjetuju razvoj mjesta kao turističkog i banjskog centra. Nakon austrougarske okupacije, Kiseljak se jače razvija kao banjsko mjesto, te središte trgovine i obrta. Neposredno iza Drugog svjetskog rata nastupila je stagnacija u razvoju, da bi tridesetih godina Kiseljak kao banjsko mjesto ponovo oživio. Poslije Drugog svjetskog rata Kiseljak izrasta u uređeniju varošicu i postaje središte jedne relativno velike regije.

Geografija

Prosječna nadmorska visina je 475 m. Teritorija na kojem je naselje razvijeno, dio je kiseljačke kotline koja se proteže od Paleške ćuprije na jugu, do Gromiljaka na sjeveru, a koju okružuju Jasikovica, Graščica, Berberuša i druga brda s nadmorskom visinom od 700 m do 1.250 m. Kroz Kiseljak protječe rijeka Lepenica, koja u naselju prima pritoke Kreševčicu i Rotiljski potok, te se na sjeveroistočnoj periferiji naselja ulijeva u rijeku Fojnicu. Po popisu iz 1991. godine, općina Kiseljak imala je 24.164 stanovnika, od toga u gradu Kiseljaku - 3.412.